

nju, o tem, kako je ta naš človek, zato da bi položaj olajšal in fašistom škodoval, nalašč pokvaril delovni stroj. Avtor ne uporablja izraza *sabotaža*, a za naslov odlomka bi bil primeren. Vendar sem rajši izbral naslov *Prisilno delo* (tudi tega izraza v besedilu odlomka ni), to pa zato, ker bi naslov *Sabotaža* izrazil že posledico in bi razkril konec. Izbral sem torej vzročen naslov, naslov, ki ne pove, kaj je bilo na koncu, ampak ohranja napetost. Iz prisilnega dela se lahko razvije *sabotaža*.

Za višjo šolsko stopnjo bi bila uporabna takale vaja: Učenci (studentje) so pisali prosti spis, kar pomeni, da so dobili temo, na primer naslov *Čevlji*; spis je moral ustrezati temu naslovu, a je bilo popolnoma prosto, svobodno, kako je usmerjen, to je kakšna je literarna ali spisna vrsta. Ko so spisi napisani, posamezne premislimo in jih označujemo, to je oblikujemo natančnejši naslov oziroma podnaslov. Poglejmo nekaj možnih rešitev: *Opis*, *Opis enih samih čevljev*, *Čiščenje in vzdrževanje*, *Podrobni opis*, *Moja garderoba*, *Smešni opis*, *Zgodba*, *Dve zgodbi*, *Zgodbe*, *Moj doživljaj*, *Neverjeten slučaj*, *Dogodek*, *Pripoved čevljev*, *Zgodovina*, *Življenjepis*, *Čevlji pripoveduje*, *Smola*, *Razpravljanje*, *Načrt za knjigo*, *O tem in onem*, *Izkušnje*, *Izdelovanje*, *Uporaba*, *Nekoč in danes*, *Igra*, *Dialog desnega in levega čevlja*, *Pogovor med novimi in starimi čevlji*, *Razprava*, *Govor*, *Kako se obuvamo in sezuvamo*, *Slavospjev*, *Kritika*, *Vrste čevljev*, *Razvrstitev*, *Sistematizacija*, *Pomen*, *Razmišljanje*, *Črtica*, *Povest*, *Balada*, *Reklama* itd.

Dobimo seveda zelo raznolike podnaslove oziroma natančnejše naslove, razen če izrecno zahtevamo, naj podnaslov izrazi samo literarno obliko ali zvrst spisa, tako da gre pravzaprav za vajo – aktivno in potrebno vajo – iz literarne teorije. Opredeliti spis glede na zvrst ali obliko je večkrat prav težko. Vaja kaže učitelju, kako je širši naslov neopredeljen in kolikšne so možnosti in kolikšne odločitve, ko učenec piše prosti spis.

Spis lahko označimo literarnovrstno že v glavnem naslovu, na primer: *Pesem o čevljih*, *Razprava o enakosti in neenakosti*, *Šolski esej o naglasu*, *Zgodba o večerji*. Kot vidimo, začetni vrstni oznaki sledi predlog »o«, ki uvaja temo. Navajam nekaj takih resnično obstoječih naslovov: *Pripovedka o beli kači*, *Roman o Prešernu*, *Balada o trobenti in oblaku*, *Zakon o združenem delu*, *Pravilnik o delitvi dohodka*, *Zapisek o seji izvršnega odbora*, *Knjiga o lepem vedenju*.

Če vrstno oznako izpustimo in naslov pričnemo kar s predlogom »o«, nastane lahko vtis omejitve, obrobnosti, nepopolnosti. Npr.: *O blagoznanstvu*, *O hlapcu Jerneju in njegovi pravici*. Poznamo na primer Rousseaujevo delo *O viru neenakosti*, Cankarjevo zgodbo *O človeku, ki je izgubil prepričanje*.

Navada je, da v dramatiки posamezna dejanja in prizori niso naslovljeni. Toda na primer v Brechtovi igri *Kavkaški krog s kredo* so dejanja naslovljena. Pri povestih, romanih je pogosto, da so razčlenjeni na poglavja in dele, vendar te enote niso naslovljene. V zvezi z obravnavo domačega berila bi bilo pedagoško hvaležno in učinkovito, če bi zahtevali, naj učenci naslovijo na primer poglavja v Cankarjevem *Hlapcu Jerneju* (18 poglavij), poglavja v Bevkovi povesti *Pestina* (tudi 18 poglavij), poglavja v Jurčičevem *Tihotapcu* (9 poglavij) itd.

Milan Dolgan
Pedagoška akademija v Ljubljani

CIRIL KOSMAČ V OSNOVNI ŠOLI

– Obravnava odlomka –

Uvod

Ciril Kosmač je v osnovni šoli dobro zastopan. V 6. razredu se učenci srečajo z njegovimi čudovitimi mislimi o domovini in ljubezni do nje ob tekstu ZDI SE MI, DA MALI NARODI ... Odlomek pa je etično tako visok in čustveno tako globok, da ga dvanajstletnik ne bo čisto dojel; pač pa nam daje priložnost za pogovor in spise, ki utrjuje zavest pripadnosti k narodu in narodni ponos. Lahko ga bomo aktualizirali s tem, kar čutijo naši izseljenci in naše narodnostne skupnosti v zamejstvu.

Največ pozornosti je Kosmaču posvečene v 7. razredu, učenci pa se srečajo z njim tudi še v 8. razredu, ob scenariju.

Menim, da je zakladnica Kosmačeve modrosti, liričnosti, jezika in izvirnih prijemov v zgradbi njegovih del tako polna, da je dojetje celotnega dela za otroke na tej stopnji zahtevna naloga. Lotili se je bomo pač z vidika, ki se nam bo zdel glede na dojemljivost učencev, glede na njihovo predznanje in druge okoliščine najprimernejši. Mislim, da je za spoznanje Kosmačevega pisanja v osnovni šoli primeren odlomek.

Naj nakažem eno možnost, kako obravnavati v 7. razredu berilo TEMNIKAR SE ODLOČI.

Za motivacijo ne bo zadrege. Letos smo berilo obravnavali v zvezi s 70-letnico rojstva, prav bi prišlo tudi ob primernih spominskih dnevih ali ob ogledu kakšnega Kosmačevega filma.

Odlomek je kratek, saj je besedilo precej skrajšano: monolog je skrčen, izpuščena je domala vsa komunikacija s soncem, kar je po mojem mnenju vendarle škoda. Podobna snov nam je bila znana že iz berila F. Bevka JUNAK; tam komaj enajstletni deček iz neke notranje trdnosti in ponosa kljubuje hudemu mrazu in ne popusti. V odlomku o Temnikarju se etične, moralne vrednote stopnjujejo, višja stopnja pa se kaže tudi v načinu oblikovanja – v slogu.

Za odkrivanje sporočila smo si zato vzeli manj časa. Dve tretjini ure smo posvetili *simboliki* v tekstu. Berilo Junak je napisano stvarno, realistično, glavna oseba požanje otroško naklonjenost in občudovanje. Ob tistem delu smo obravnavali primeru in utrdili že prej obdelano posebitev. Ta znanja smo stopnjevali z odkrivanjem simbola.

Zavedam se, da je osnovnošolec naravnani v realno življenje in da mu je simbolika težka in tuja, vendar se mi zdi, da je to tekst, ki omogoča neprisiljeno in brez teoretiziranja prestopiti prag običajne stvarnosti.

Spoznavanje literarne teorije je pravzaprav ozaveščanje nečesa, kar – predvsem dobri bralci – čutijo in razumejo, ne da bi znali povedati, kaj je tisto. Vsi, ki smo obravnavali to berilo, najbrž vemo, da ga učenci poslušajo s pravo pobožno zavzetostjo. Z odkritjem simbola bodo spoznali, s čim jih je pisatelj tako prevzel.

Potek ure

I. Da bi vsebinske plati ne ločevali od sloga s teoretiziranjem, so se učenci že v začetku ure, pred branjem, seznanili s pojmom SIMBOL.

Za izhodišče smo obnovili pojma POOSEBITEV in PRIMERA. Uporabili smo *sonce*, saj igra v odlomku pomembno vlogo.

Tako: Sonce se je skrilo, sonce je pokukalo.
in Sveti se kot sonce, Ti si sonce...

Nato smo ugotovili, da celo v vsakdanjem govoru lahko nadomeščamo besede ali več besed z znaki; recimo za rdeči križ, za olimpijske igre itd.

Potem so učenci individualno reševali naloge z učnega lističa I. Učenci so morali ugotoviti:

1. Kaj pomeni krona iz Župančičeve prepesnitve pravljice o Sneguljčici – KRALJICA JE KRONO ZGUBILA?

2. Kako bi vsakdanje povedali stavek – DOMOV SE JE VRAČAL Z LOVOROVIM VENCEM?

3. Kaj je pomenil ob lanski štafeti v Sežani prizor, ko so izpustili golobe?

Skoraj vsi učenci so ugotovili, da so KRONA, LOVOROV VENEC, GOLOBI – SIMBOLI.

Tisti, ki ponavadi prej končajo, so imeli na lističih še dodatno vprašanje:

Kaj simboliziramo s soncem,

Kaj s temo oziroma nočjo?

II. Po branju in čustvenem odmoru sem pustila učencem, da so pripovedovali, o čem govori odlomek. Ni straha, da bi zgrešili, saj jim že naslov usmeri pozornost na bistvo.

V razgovoru spodbudim učencem domišljijo, da si ustvarijo žive predstave o tem, kakšne bi bile posledice ene oz. druge odločitve. Saj vemo, da je za otroka te starosti zelo pomembno, da si živo predstavlja položaj.

Prizor pokončanja je mnogo bolj stvaren in je zato ta predstava mnogo bolj živa. Torej usmerim pozornost k drugi: Kaj bi sledilo, če bi Temnikar dopustil, da bi partizane pobili? Učence pripravim k razmišljanju o tem, da pravzaprav nihče ni vedel, da bi jih Temnikar lahko rešil, nihče ga ni poslal.

Nekateri so dobro ugotovili, da bi »imel slabo vest« in da bi s takim bremenom težko živel. V originalu je to sicer nakazano, a je iz berila izpuščeno. Spomnimo se, da mu pravi sonce: »Če ne boš sam stopil v senco, bo senca stopila čez te!« S tem bomo opozorili na nasprotni literarni lik v Baladi – na Črni-logarja, ki pa nam ga niti ni potrebno omenjati. Zaradi razumevanja pa bo to razmišljanje koristno, če bomo dali Balado za obvezno čtivo ali v branje za bralno značko.

Učenci so nato še presodili, zakaj se je Temnikar vendarle odločil za partizane. Njihovi odgovori so bili npr. taki: ker jih je bilo več – kar kaže, da jim kvantiteta predstavlja več od kvalitete, ker še niso sposobni prodrati tako globoko v človekovo duševnost. Z vodenim razgovorom sem nazadnje dobila odgovor, da so tudi partizani tvegali svoje življenje in življenja družine, da so se ljudje zavestno odločili za boj in za žrtvovanje. Pogovor zaključimo z ugotovitvijo, da je Temnikar JUNAK – HEROJ.

III. Po tem pogovoru so učenci morali rešiti še nalogo z učnega lističa II. Naloge sem diferencirala po težavnosti v dve skupini.

1. skupina je odkrivala simbol TEMNIKARJA – JUNAKA, ki je po mojem mnenju teže razumljiv in teže razpoznaven.

2. skupina pa je morala ugotoviti, da je senčna črta več kot le meja med svetlobo in senco.

NAVODILA – za lažjo nalogo

Ugotovi, kaj je izpuščeno v naslednji povedi – primerjaj z odlomkom v berilu! Vpiši na spodnji črtil

TUKAJ JE BIL SNEG SREBRN, ISKRIL SE JE V SONCU, ONSTRAN SENČNE ČRTE JE BIL PREGRNJEN Z MODRIKASTIM NADIHOM.

Kakšen v resnici sneg ne more biti?

Kakšne lastnosti mu je vdihnil pisatelj?

RAZMISLI: ali je senčna črta le meja med svetlobo in senco.

– Kaj za Temnikarja pomeni prestop?

KAJ JE TOREJ SENČNA ČRTA?

Navodila – za težjo nalogo

– V zadnjem odstavku podčrtaj vse tiste besede ali besedne zveze, ki ne izražajo »resničnega« stajanja! Izpiši si jih na listič!

– Preberi odstavek brez podčrtanih besed.

– Preberi besede z lističa!

– Primerjaj in ugotovi, kaj je besedilo odvzeto!

– Kaj postane Temnikar, v kaj se spremeni?

Po opravljeni nalogi smo ugotovitve pregledali in povzeli:

Senčna črta simbolizira Temnikarjev notranji boj.

Predstava o kipu pa povzdigne kmeta Temnikarja v simbol junaka.

IV. Za domačo nalogo so učenci dobili naslov: **Temnikar ne prestopi senčne črte!**

Velika škoda bi bila, če bi jim dali pisati obnovo. Pomembno se mi zdi, da učencev ne silimo v pasivno obnavljanje, ampak da naloga sproži razmišljanje v zvezi z obravnavanim besedilom.

Pripomnim naj, da sta bila dva spisa prav izvirna. Obe učenki sta se poglobili v Temnikarjevo duševnost. Ena je svojega Temnikarja rešila moralnih muk s tem, da mu je poslala v hišo ranjenega partizana – enega od tistih iz Čarjeve jame, ki pove, da so se vsi rešili, saj je stražar pravočasno odkril morilce. Druga pa se je odločila za rešitev, ki je podobna usodi Kosmačevega Črnilogarja. Nekaj dni se Temnikar bori s svojo slabo vestjo. Učenka je končala spis takole: – Nekega dne pride vaščan ves zasopel v vas in pade naravnost v Temnikarjevo hišo, pred Temnikarico: »Moža imaš v grapi, v prepadu leži mrtev.«

Sklep

Simbol se mi je zdelo potrebno bolj poglobljeno obravnavati, saj novo znanje s pridom uporabimo ob obravnavi Gosenice. Simbolika je tam razpeta na več strani. Novo spoznanje o simbolu bomo tam lahko utrdili, da bodo učenci ločevali realno od onega, kar je privzdignjeno nad stvarnost. Taka spoznanja usmerjajo k bistvu besedne umetnosti, zlasti tiste iz 20. stoletja.

Mirjana Stopar
OŠ Sežana